

4. Моторна Л.В. Системний підхід у сфері екологічної освіти та виховання у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Проблеми освіти: науково-методичний збірник. Третій спеціальний випуск, 2006. С. 333-337.
5. Назаренко Т.Г. Формування в учнів екологічної компетентності на уроках географії. *Український педагогічний журнал*. № 1. Київ. 2017. С. 59–65.
6. Совгіра С.В. Характеристика компонентів екологічної культури майбутніх фахівців. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/10362>.
7. Тарасенко Г., Мудрак О., Мудрак Г., Нестерович Б. Екологізм освітнього процесу як запорука успішного світоглядного виховання молодих поколінь. *Paradygmaticzne aspekty i dylematy rozwoju nauk i edukacji* [monografia] / [red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj]. Konin – Uzhorod – Melitopol – Cherson – Krzywy Róg: Posvit, 2019. С. 163-174. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24659/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%8F.pdf>
8. Tarasenko G. Cultural and educational functions of pedagogical education while solving environmental problems of society (search aspect of methodological approaches). *Український педагогічний журнал*: Інститут педагогіки НАПН України. 2018. № 4. С. 3–5.

УДК 374.016:502/504

Орловська Я.Г. – студентка спеціальності 101 “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Тарасенко Г.С.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРОСВІТНИЦТВО ЯК ВАЖЛИВА ДОМІНАНТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Анотація. У статті досліджено особливості екологічної освіти як складової позашкільної освіти та визначено основні її напрямки. Визначено напрямки покращення стану екологічної освіти у загальноосвітніх закладах України та поза ними.

Ключові слова: екологія, екологічне просвітництво, екологічна освіта, екологічна культура, позашкільна екологічна освіта.

Abstract. The article examines the features of environmental education as a component of extracurricular education and identifies its main directions.

Also, part of the article is devoted to identifying areas for improving the state of environmental education in secondary schools in Ukraine and abroad.

Summary. Ecology, ecological education, ecological education, ecological culture, out-of-school ecological education.

Постановка проблеми. Сучасна екологічна криза, котра характеризує стан взаємодії природи і сучасного суспільства, пов'язана з широкомасштабною й неконтрольованою природоперетворювальною діяльністю людини, яка має досить вагомі наслідки. Поточна стратегія розв'язання світових екологічних проблем неухильно переміщується з технологічної сфери до сфери суспільної свідомості, зміни способу мислення, створення нових цінностей людського існування. Засоби подальшого виживання потрібно шукати серед якостей людини та її поведінки. Дані зміни суспільної свідомості передбачають розробку системи екологічної освіти та виховання молоді, важлива роль в якій відведена загальноосвітнім навчальним закладам.

За результатами еколого-психологічних досліджень, саме підлітковий вік є переламним у формуванні правильного ставлення до природи. Саме у даний період природа сприймається підлітками як об'єкт власної користі або певних соціальних досягнень. Саме тому досить важливим є проведення екологічного виховання не лише під час навчального процесу у загальноосвітніх закладах, а й поза їх межами.

Сучасне суспільство потребує компетентної особистості, яка на базі власного критичного мислення та відповідальної поведінки буде спроможна не лише визначити наявність екологічних проблем, а також знаходити шляхи їхнього розв'язання та попереджувати їхнє виникнення. На сучасному етапі екологічне виховання стає пріоритетним у навчально виховному процесі загальноосвітніх закладах, так і в процесі позашкільної освіти.

На сьогодні екологічне виховання набуває головної ролі в освіті під час освітнього процесу у загальноосвітніх закладах та у позашкільній освіті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням теорії і практики формування відповідального ставлення школярів до природи присвячені праці Г. Білявського, В. Бродвія, О. Мудрака, Л. Немець, Н. Пустовіт, Г. Пустовіта, С. Совгіри, Г. Тарасенко, Д. Трайтака та ін.

В аспекті вивчення екологічної освіти як одного із напрямків формування екологічної культури проблему досліджували І. Мазур, С. Глазачев, О. Козлова, О. Тавстуха, В. Горлачов, Н. Дежнікова та інші. Виявлення змістовних, структурних характеристик екологічного світогляду, екологічної свідомості, мислення як факторів кардинальної зміни ставлення людини до природи вивчали С.Дерябо, Н. Мамедов, Е. Гірусов, Є.І. Чердимова, В. Ясвін, А.W. Wiewerker, D.H. Meadows та ін.

Створенням системи безперервної екологічної освіти, в тому числі його регіональних систем займалися Н. Дементьєв, О. Попова, Ю. Міхальченко та ін. В. Крисаченко та М. Хилько розкрили основні категорії екології як

цілісного знання про життя, а також структуру та основні принципи функціонування екологічних систем.

Метою статті є презентація напрямків розвитку екологічного просвітництва як однієї з основних складових сучасної позашкільної екологічної освіти учнів, що має сприяти формуванню шанобливого ставлення до навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна екологічна освіта являє собою процес суспільства в постійному усвідомленні необхідності турботливого ставлення до довкілля, природних ресурсів та тваринного світу. Людина повинна бути такою, яка має відповідні знання, ставлення, навички, обов'язок та мотивацію самостійно та спільно працювати над розв'язання поточних екологічних проблем та запобігання появи нових.

Екологічна освіта школярів повинна включати виховання, навчання та розвиток особистості, формування її екологічної культури, як складової загальної системи національного та загальносуспільного виховання всіх верств населення України та світу загалом. Це також має включати екологічне просвітництво через громадські екологічні організації та природоохоронні установи [5].

Основними завданнями у формуванні екологічної освіти та екологічної культури у різноманітних верств населення є:

1) формування розуміння сутності сучасних екологічних проблем окремої країни та світу в цілому, усвідомлення їхньої актуальності, важливості та універсальності;

2) відродження найкращих традицій української культури у відносинах з оточуючим середовищем, виховання любові до природи;

3) розвиток індивідуальної відповідальності за становище довкілля на місцевому, національному та світовому рівнях, розробка системи особистої відповідальності інших людей та громад;

4) здобуття навичок приймати відповідальні рішення стосовно проблем оточуючого середовища, знання норм екологічної грамотності;

5) виховання шанобливого ставлення до власного фізичного та психологічного здоров'я та здобуття навичок його збереження [1].

Екологічне виховання школярів досягається шляхом поетапного формування розвивальних, освітніх, виховних знань, серед яких найчастіше виділяють наступні:

1) формування розуміння проблем навколишнього світу та їхньої актуальності для людства, власної країни та рідного краю;

2) розвиток індивідуальної відповідальності за становище оточуючого середовища на глобальному та національному рівнях;

3) засвоєння розуміння, що саме ціннісна орієнтація є одним з найкращих досягнень світової і національної культур, розумінні цінності та багатогранності природи;

4) отримання наукових знань щодо особливостей взаємозв'язку в середині системи «людина-суспільство- природа»;

5) оволодіння знаннями та уміннями дослідницького змісту, які повинні бути спрямовані на розвиток ділової та творчої активності людини під час розв'язання різноманітних екологічних ситуацій;

6) розвиток практичних навичок приймати власні відповідальні рішення стосовно розв'язання проблем оточуючого середовища, практичного оволодіння нормами екологічно правильної поведінки.

Реалізація системи екологічної освіти в Україні відбувається за допомогою здійснення формального вивчення екології (програми дошкільних, шкільних, професійних, вищих та післядипломних закладів освіти дають мінімум екологічних знань) та неформального (за допомогою засобів масової інформації, громадських організацій, позашкільної освіти, виставок музеїв тощо). Головна роль у даному процесі належить саме загальноосвітнім школам та позашкільним закладам. Основним завданням екологічної освіти у загальноосвітніх закладах та позашкільній освіті є формування у молодих людей високого ступеню екологічної культури, а також егоцентричного типу мислення та свідомості [1].

До основних розвивальних та навчально-виховних задач, які сприяють досягненню мети екологічної освіти належать:

- формування у школярів орієнтацій, які спрямовані на розвиток гармонічних відносин між природою та людиною, формування відчуття індивідуальної відповідальності за стан природного середовища;

- забезпечення школярів широким спектром екологічних знань, умінь та навичок, що дозволяють розуміти взаємозв'язки та закономірностей явищ природи, цінність природи та напрямки оптимізації взаємодії людини та природи;

- створення умов для перетворення моральних принципів поведінки особистості в природі та екологічних знань на тверді переконання, котрі дозволяють сформувати правильний екологічний світогляд;

- здобуття теоретичних знань та практичних дослідницьких умінь, котрі формують креативний підхід до вирішення поточних екологічних проблем;

- створення мотивації та потреби в екологічно раціональній та екологічно безпечній діяльності, усвідомлення потреби розв'язання гострих екологічних проблем, формування здатності до різносторонньої (економічної, правової, моральної тощо) оцінки певних екологічних ситуацій;

- розвиток емоційного та інтелектуального боку психіки школярів, їхньої спроможності аналізу різноманітних екологічних ситуацій, емоційного сприйняття позитивних природних якостей, виховання спроможності до співчуття до живої природи, поваги до себе та інших людей, створення бажання допомагати людям та піклуватися про них [3].

Формування екологічної культури, гармонійних відносин людини й природи посідає в Україні особливе місце. Чорнобильська катастрофа, високий рівень радіаційної, хімічної забрудненості довкілля привели до зростання захворюваності і смертності населення, скорочення тривалості життя, втрати величезної площі сільськогосподарських угідь, безповоротного зникнення окремих класів, родів та численних видів рослин і тварин. Тому ставлення людини до природи розглядається як важлива громадянська характеристика особистості. Формування екологічної культури школярів здійснюється як у навчальному процесі, так і у позакласній діяльності [2].

Педагогічною наукою визначені основні принципи екологічного виховання учнів і формування їх екологічної культури. До них належать принцип міждисциплінарного підходу, що вимагає точного визначення місця і ролі кожного предмета в загальній системі екологічної освіти; взаємне погодження змісту, форм і методів роботи; логіку розвитку провідних ідей і понять, їх постійне вивчення і поглиблення; принцип систематичності і безперервності вивчення екологічного матеріалу, що реалізується за умови урахування ступенів навчання (початкової, базової, повної загальної середньої освіти), вікових та індивідуальних особливостей учнів; принцип єдності інтелектуального і емоційно-вольового компонентів у вивченні і поліпшенні учнями навколишнього середовища; принцип взаємозв'язку глобального, національного і регіонального розкриття екологічних проблем у навчальному процесі [4].

У позакласній роботі екологічне виховання здійснюється за напрямками:

- 1) озеленення населених пунктів і внутрішнє озеленення школи;
- 2) лісорозведення і охорона лісів;
- 3) боротьба з ерозією ґрунтів;
- 4) охорона водоймищ і рибних запасів;
- 5) охорона і приваблювання птахів;
- 6) відновлення ареалів лікарських рослин;
- 7) турбота про збереження великих та малих річок, очищення джерел.

Позашкільна природоохоронна діяльність здійснюється у таких формах:

- шкільні лісництва та садівництва;
- мисливські господарства;
- зелені і голубі патрулі;

- санітарні загони захисту довкілля;
- групи "швидкої допомоги" звірам і птахам;
- натуралістичні гуртки, клуби, наукові товариства;
- екологічні експедиції та екскурсії, екологічні стежки тощо.

Підвищенню ефективності позашкільного екологічного виховання сприяє його тісний зв'язок з традиційним народним вихованням любові до природи. Народна виховна мудрість з колиски плекала в кожній дитині відчуття гармонії природи і людини. Природа постійно одухотворювалась в її свідомості як Матір-Берегиня, а Сонце, Земля та Вода були "святими". Дітей змалку привчали висаджувати і дбайливо доглядати городні та зернові культури, кущі, дерева, бережливо ставитись до птахів, диких звірів, комах та плазунів, розуміти природу як живий всеохоплюючий організм, що живе за власними законами, яких ніколи не можна порушувати [1].

Роль серцевини природовідповідної програми екологічного виховання виконує народний календар українців. Він містить історичні дати, події, свята, традиції, звичаї, обряди, які пов'язані з природою рідного краю, а також з природою самої людини: день зустрічі весни, день птахів, свято початку оранки і сівби, Пасхальне свято, день чищення джерел і криниць тощо. В основі цих подій - трудова діяльність людей, різноманітні види праці залежно від пори року. Участь школярів у підготовці і відзначенні цих свят виховує в них почуття господаря рідної землі, гуманістичне ставлення до природи, відчуття відповідальності за її долю.

Висновки. Екологічна освіта школярів створює певні навички поведінки людини у навколишньому середовищі. І лише обдумане поведінка у природі, яка відповідає одержаним знанням та навикам свідчить про рівень екологічної культури особистості.

Отримання екологічних знань у позашкільній освіті передбачає:

- 1) вивчення учнями наявного досвіду природоохоронної діяльності;
- 2) отримання знань про екологічний стан в Україні;
- 3) здобуття навичок турботи про тварин й охорону рослин у певній місцевості.

Становлення екологічного мислення формується утвердження власної позиції у класі, школі, за допомогою конкретних дій, пов'язаних з екологією, переконання в тому, що до природи треба ставитися відповідально, берегти все живе; розв'язувати екологічні проблеми можна тільки спільними зусиллями, на основі знань законів природи.

Екологічна діяльність позашкільна діяльність має включати:

- 1) навчально-дослідницьку діяльність;
- 2) природоохоронну діяльність;

3) навчально-просвітницьку діяльність.

Запропоновані напрямки екологічної діяльності сприяють упровадженню неперервної екологічної освіти, формуванню наукового світогляду, викликають стійке бажання подолати екологічні проблеми, активізують участь у природоохоронному русі; змушують школярів уважно придивлятися до того, що відбувається навколо. Тому в умовах державного становлення України одним із пріоритетних завдань національної школи є прищеплення майбутнім господарям країни загальнолюдських цінностей у ставленні до природи, забезпечення їх науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, залучення до активної діяльності з охорони і поліпшення природного довкілля.

Використані джерела

1. Андрущенко В. П. Екологічна політика і освіта: проблеми становлення. *Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю*. К.: Знання України, 2016. С. 253–258.
2. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія. К.: Луганськ: Альма-матер, 2016. 540 с.
3. Сідоренко Л.І. Аксіологічні аспекти сучасної екології. *Практична філософія*. 2017. № 3. С. 22-29.
4. Сталій розвиток суспільства: роль освіти: путівник / В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишенська, О. Маслюківська; за ред. В. Підліснюк. К.: Вид-во СПД «Ковальчук», 2015. 88 с.
5. Тарасенко Г., Шевченко І. Екологізм педагогічних ідей и его реализация в образовательном пространстве Украины. *Topical issues of the development of modern science*. Sofia, Bulgaria. 15-17.01.2020. S. 903-913.
6. Шумілова А.В. Екологічна освіта. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Серія «Екологія». 2018. Вип. 13. С. 104-111.

УДК 374.016:502/504

Орловська Я.Г. – студентка спеціальності 101 “Екологія”, ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Тарасенко Г.С.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ І ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА В РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Анотація. Екологічне просвітництво в розвитку особистості сьогодні займає чільне місце. Розпочинати екологічне виховання потрібно якомога раніше.

Ключові слова: екологічне просвітництво, екологічне виховання, молодші школярі.